वह्निमन्थ पु० वह्नये वह्निजननाय मथ्यतेऽसौ मन्थ-कर्मणि घञ्। १गणिकारीवृक्षे लटा०। ६त०। २वह्नेर्मन्थने राजनि०। (तत्रैव न०।

वह्निमित्र पु० वह्निर्मित्रं यस्य। १वायौ शब्दच० ६त०।

वह्निरेतस् पु० वह्नौ निषिक्तं रेतो येन। १शिवे वह्नौ हि निषिक्तात् शिवशौर्यात् गङ्गादिसंक्रमेण कार्त्तिकेयोत्पत्तिः पुराणप्रसिद्धम्। ६त०।२काञ्चने च। [राजनि०।

वह्निलोहक न० वह्नेः प्रियं लोहं धातुः स्वर्णं क। कांस्ये

वह्निवधू स्त्री ६त०। १अग्निभार्यायां स्वाहायाम् २स्वाहात्मके मन्त्रे च। वह्निजायादयोऽप्यत्र।

वह्निवर्ण न०वह्नेरिव वर्णोऽस्य। रक्तोत्पले शब्दच०। [त्रिका०

वह्निवल्लभ पु० वह्नेर्वल्लभ उद्दीपकत्वात्। वज्रेरसे (धुना)

वह्निबीज न० वह्नेर्दीप्तस्यवह्नेर्बीजमिव उद्दीपकत्वात्। १लोरके ६त०। वह्निदेवताके तन्त्रोक्ते २रसारे च। ३निम्बूके राजनि० ४ हेमच०।

वह्निशिख न० वह्नेरिव रक्तत्वात् शिखाऽस्य। १कुसुम्भे अमरः। २कवित्थ्यां २कवित्थारीवृक्षे ४धातकयाञ्च स्त्री राजनि० ६त०। ५अग्निशिखायां स्त्री। [राजनि०।

वह्निसख पु० ६त०। १वायौ। ३दीप्तस्यवह्नेर्दीपके २लोरके

वह्न्य न० वह-यत्। १शकटे २वाहनशाले च हेमच०। ३सुनिपत्न्यां स्त्री उज्ज्वा०।

वा उपाप्तौ अक० गतौ सेवने च सक० दुरा० उभ० सेट्। वापयति ते अवीवपत् त। [वाति अवासीत्।

वा गमने हिंसने (सूचने) च अदा० पर० सक० अनिट्।

वा अव्य० वा-का। १विकल्पे २सादृश्ये ३अवधारणे ४समुच्चये अमरः। एवमर्थेषु यथारत्ने उदाहृतं यथा (विकल्पे) यत्रैवां ब्रीहिभिर्वा यजेत। (उपमाने) सिन्धौ वाधो मण्डलं गोर्वा रसः" इन्दौ (अवधारणे) "सा वा शम्भोस्तदीया वा मूर्त्तिर्जलमयी मम" न तदीयेत्यर्थः। (समुच्चये) वायुर्वा दहनो वा। ५वितर्के ६पाटपूरणे च मेदि० [लटा०

वांशिक पु० वंशी तद्वादनं शिल्पमस्य ठक्। वंशीवादनशीले

वांशी स्त्री वंशे भवः अण् ङीप्। वंशरोचनायाम् राजनि०

वाक पु० वच-घञ्। १वचने "मनोवाकं प्रयास्यते" उत्तररामचरितम्। पुंसो० शान्तलम्। मन्त्रभेदे "वाकोवाक्येति-शासेत्यादि" छान्दोग्यम्। "वाकोवाक्यम् वक्तिप्रत्युक्तिरूपम्" भा०। वकस्येदम् तेषां समूहो वा अण्। २वकसम्बन्धिनि त्रि०। ३वकसंघे न० अमरः।

वाकुची स्त्री वाति क्विप् वाः कुच-गहोपे क गौरादीपे कर्म०। (डाकुच) १ओषधिभेदे २सोमराज्यां राजनि०।

वाक्कीर पु० वाचा कीतुकवाचा कीर इव प्रियत्वात्। शुकपक्षे शब्दर०।

वाक्कुल न० गौ० स्मृतोक्ते कुलभेदे "अविशेषाभिहितेऽर्थे वक्तृभिप्रायादर्थान्तरकल्पनम् वाक्कुलम्" गौ० सू०। यत्रा एकार्थशब्दबोधतात्पर्यं कथञ्चिद्यत्रा ऽर्थान्तरबोधतात्पर्यं कल्पकल्पना वाक्कुलम्" इत्तिः। यथा वेपाशादागतोऽयं नवसम्बन्धवत्त्वात् इत्युक्ते कतोऽस्य नवसंख्याकाः कम्बला इत्युक्तिः।

वाक्पति पु० ६त०। १इन्द्रस्यतौ अमरः २पुष्यनक्षत्रे च वाचः पतिरिव। ३निर्दोषोक्तवचनयुक्ते राजकुटः।

वाक्पथ पु० वाचः पन्थाः विषयः अच्समा०। वाक्यविषये

वाक्पारुष्य न० वाचा कृतं पारुष्यम्। १वाक्यकृते पारुष्ये तद्विषये २विवादभेदे च। तद्विवृतिः वीरमि०धृता यथा "तस्य च स्वरूपमाह नारदः "देशजातिकुलादीनामाक्रोशं व्यङ्गसंयुतम्। यद्वचः प्रतिकूलार्थं वाक्पारुष्यं तदुच्यते" इति। आक्रोशः आक्षेपः भर्त्सनमिति यावत् अवज्ञप्रियाः जीवा इति देशाक्रोशः। अत्यन्तक्रोधुपा ब्राह्मणा इति जात्याक्रोशः। "शूरचरिता वैश्यानिमा इति कुलाक्रोशः। व्यङ्गं निकृष्टाङ्गमवद्यञ्च यदुभयत्रयुक्तं यदुद्वेगजननार्थं वाक्यं तद्वाक्पारुष्यमित्यर्थः। तच्च त्रैविध्यमाह स एव "निष्ठुराक्रोशतीव्रत्वादपि तत् त्रिविधं स्मृतम्। गौरवानुक्रमात्तस्य दण्डोऽपि स्यात् क्रमाद्गुरुः इति" निष्ठुरादीनां स्वरूपमाह स एव "साक्षेपनिष्ठुरं ज्ञेयमश्लीलं व्यङ्गसंयुतम्। पतनीयैरुपाक्रोशैस्तीव्रमाहुर्मनीषिणः" इति। धिङ्मूर्ख! जाल्म! इत्यादि साक्षेपमाक्षेपं निष्ठुरम्। व्यङ्गसंयुतं अवद्यमगम्यादिगमनसंयुतम् अश्लीलम्। पतनीयैः सुरापानादिभिरुपाक्रोशैस्तीव्रं वाक्पारुष्यमित्यर्थः। कात्यायनोऽपि "यत्तत्सत्यं प्रियैरुक्तैः परमाह्यपति क्वचित्। अभूतैर्वाथ भूतैर्वा निष्ठुरा वाक् स्मृता तु सा। व्यङ्गभावकरणं वाचा क्रोधात्तु कुरुते यदा। इष्टदेशकुलानान्तु अश्लीला सा बुधैः स्मृता। महापातकयोक्त्री च रामद्वेषकरी च या। जातिभ्रंशकरी वाथ तीव्रा सा ग्रथिता तु वागिति।" कल्पतरौ व्यङ्गावमूरणमिति पठित्वा निकृष्टाङ्गप्रकाशनेन तिरस्करणमिति व्याख्यातम्। व्यङ्गभावकरणमिति तु माधवादिसमतः पाठः। प्रथममध्योत्तमभेदेन त्रैविध्यमाह वृहस्पतिः "दो